

Karol Witkowski (karolwitkow@gmail.com),
Grzegorz Wymolek (grechus555@gmail.com)
Studenckie Koło Naukowe Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska

Metody badań terenowych w pracach licencjackich z zakresu geografii fizycznej

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki kwerendy prac licencjackich obronionych w Zakładzie Geografii Fizycznej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w latach 2007-2012. Badana próba była kompletna i zawierała 163 prace dyplomowe powstałe od początku istnienia licencjackich studiów geograficznych w UP. Głównym celem opracowania jest analiza wykorzystania przez studentów terenowych metod badawczych oraz przegląd ich celowości, jakości, poziomu trudności oraz zmian czasowych. Zaprezentowano regionalizację terenów badawczych dającą obraz zasięgu oddziaływania uczelni. Ubogość literatury dotyczącej metodyki pracy licencjackiej i badań terenowych wymusiła stworzenie autorskiej klasyfikacji grup terenowych metod badawczych oraz profili prac. Wskazano na zalety funkcjonowania pracy licencjackiej oraz trudności w ich ocenie jak i porównywalności. Artykuł powstał w oparciu o wystąpienie autorów na 28. Międzynarodowej Konferencji Naukowa pt. "Przemysł i usługi w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy" w grudniu 2012 roku i jest głosem w dyskusji na temat wartości pracy licencjackiej.

Słowa kluczowe

praca licencjacka, terenowe metody badawcze, geografia fizyczna

WPROWADZENIE

Trójstopniowe studia w Polsce są konsekwencją podpisania *Wspólnej Deklaracji Europejskich ministrów Edukacji zebranych w Bolonii w dniu 19 czerwca 1999r.*, która zapoczątkowała *Proces boloński*, zakładający utworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Jednym z elementów konsolidujących szkolnictwo europejskie jest podział studiów na trzy cykle kształcenia – w Polsce są to kolejno: studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie. Ukończenie studiów licencjackich na kierunku geografia i uzyskanie tytułu licencjata geografii według ministerialnych standardów kształcenia musi być poprzedzone egzaminem dyplomowym. Egzamin ten może być poprzedzony przygotowaniem pracy dyplomowej zwanej pracą licencjacką (<http://bip.nauka.gov.pl>). Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego na tym kończy swoje regulacje prawne, a wybór należy do wydziałów prowadzących studia geograficzne.

W Instytucie Geografii Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie studia licencjackie na kierunku geografia otworzono w 2004 roku. Zgodnie z uczelnianym Programem nauczania na kierunku geografia każdy student w ramach studiów I stopnia ma obowiązek przygotować pracę dyplomową i obronić ją przed instytutową komisją egzaminacyjną. Studenci geografii (od roku 2009 również kierunku Turystyki i Rekreacji oraz Ochrony Środowiska, a od 2011 Gospodarki Przestrzennej) mogą pisać prace dyplomowe w Zakładach: Dydaktyki Geografii, Geografii Społeczno-Ekonomicznej, Geografii Fizycznej, Turystyki i Badań Regionalnych, Geologii, Ekorozwoju i Kształtowania Środowiska Geograficznego, Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej (www.up.krakow.pl).

Według wytycznych Dziekana Wydziału Geograficzno-Biologicznego praca licencjacka jest pracą kameralną i powinna zawierać wyniki wszechstronnej analizy literatury tematycznej. Założeniem jest, że przygotowanie pracy powinno kształtować umiejętności studenta w zakresie pisania tekstów o charakterze naukowym, utrwaląc zdolność do samodzielnego odszukiwania literatury przedmiotu i wybierania informacji potrzebnych dla sporządzenia poprawnego metodycznie i merytorycznie opracowania. Praca licencjacka jest również sposobnością do wykorzystania wiedzy i umiejętności zdobytych na studiach. W trakcie wykonywania pracy licencjackiej student ma obowiązek pracować z aktualną literaturą tematyczną, co jest jednym z nadrzędnych celów dydaktycznych. Nie wyklucza to jednak możliwości przeprowadzania przez studenta własnych obserwacji terenowych, pomiarów i eksperymentów przy pomocy stosowanych powszechnie w danej dziedzinie metod badawczych.

Badania terenowe, podobnie jak badania laboratoryjne, wymagają od studenta decydującego się na ich przeprowadzenie solidnego przygotowania metodycznego, które pozwala na poprawne wykonanie prac, dzięki czemu ich wynik będąc wiarygodnym i rzeczywistym ma często większą wartość w stosunku do wyniku pozyskanego z opracowań studyjnych. Zastosowanie niektórych metod badawczych w terenie oprócz problemów metodycznych stawia przed studentem często problem związany z organizacją sprzętu i warsztatu pracy.

CELE I METODY

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wykorzystania badań terenowych, które nie będąc obligatoryjnymi są jednak stosowane w pracach

licencjackich z obszaru geografii fizycznej kompleksowej i regionalnej, a których naturalnym elementem jest praca w terenie będąca wysoce pozytywną i pożądaną (Chojnicki 1991).

Analizie tematycznej poddano prace powstałe w Zakładzie Geografii Fizycznej Instytutu Geografii i obronione w latach 2007-2012. Celowo zrezygnowano z podobnej analizy prac pochodzących z innych Zakładów. Bardzo duże zróżnicowanie tematów prac już w obrębie jednego Zakładu sprawia, że analizowane prace licencjackie są trudne do grupowania, klasyfikowania i opracowania statystycznego. Rozszerzenie próby zaciemniłoby tylko obraz badań ze względu na mnogość kategorii wymuszoną potrzebami komparacji. Opracowany materiał badawczy jest kompletny i reprezentatywny dla Zakładu Geografii Fizycznej.

Głównym celem artykułu jest przedstawienie zestawień uwzględniających:

- regionalizację terenów badawczych prac licencjackich,
- wykorzystanie terenowych metod badawczych w pracach,
- udział terenowych metod badawczych i ich rola w badaniu przedmiotu pracy,
- korelację celów prac z zastosowanymi metodami,
- zmiany dotyczące ilości zastosowań oraz różnorodności terenowych metod badawczych w latach 2007– 2012.

W celu opracowania zagadnienia dokonano szczegółowego przeglądu 163 prac licencjackich, które powstały do roku 2012 w Zakładzie Geografii Fizycznej. Prace te są skatalogowane i zgromadzone w jednej z sal Instytutu Geografii.

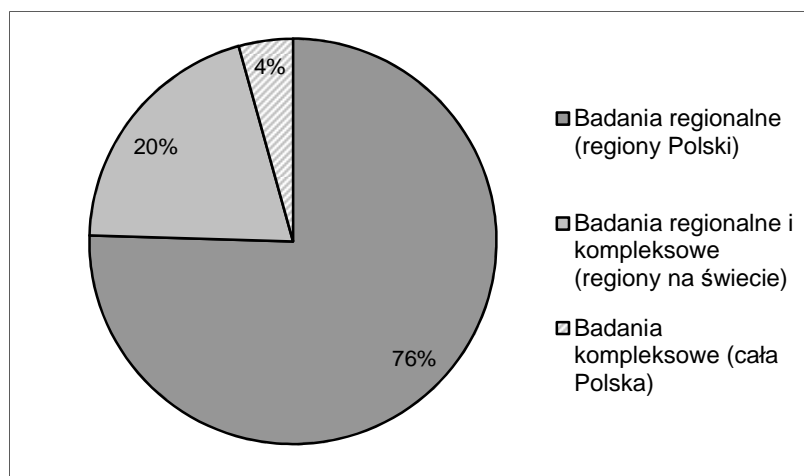
Analizowano zwłaszcza wstępne rozdziały prac, ze szczególnym uwzględnieniem podrozdziałów dotyczących celu pracy oraz zastosowanej metodyki dla rozwiązania problemu. W przypadku braku tych informacji przeglądano całą pracę. W czasie kwerendy wyodrębniano metody badawcze stosowane przez studenta w terenie oraz określano teren badań, a w przypadku prac poświęconych zjawiskom - obszary, których dotyczą. Tak pozyskany materiał poddano opracowaniu statystycznemu i graficznemu. Ze względu na stosunkowo niewielką i nieskomplikowaną grupę danych wszystkie analizy wykonano w programie Microsoft Office Excel. Opracowanie statystyczne było możliwe po uprzednim stworzeniu klasyfikacji umożliwiających grupowanie prac i terenowych metod badawczych co wynikało bezpośrednio z braku publikacji poświęconych pracom licencjackim z geografii. Stosunkowo ubogi udział terenowych metod badawczych przy jednoczesnej ogromnej różnorodności tematów w analizowanych pracach uniemożliwił zastosowanie obecnych w literaturze specjalistycznej klasyfikacji me-

to badawczych. W przedstawionych grupach metod rozmieszczone są tylko te, które były używane przez studentów.

REGIONALIZACJA TERENÓW BADANYCH W PRACACH LICENCJACKICH

Prace licencjackie powstałe w Zakładzie Geografii Fizycznej są zróżnicowane pod względem regionalnym, co jest naturalnym następstwem doboru tematów prac przez studentów i ich promotorów. Zagadnienie dotyczące wyboru tematyki pracy jest tematem wartym odrębnego opracowania.

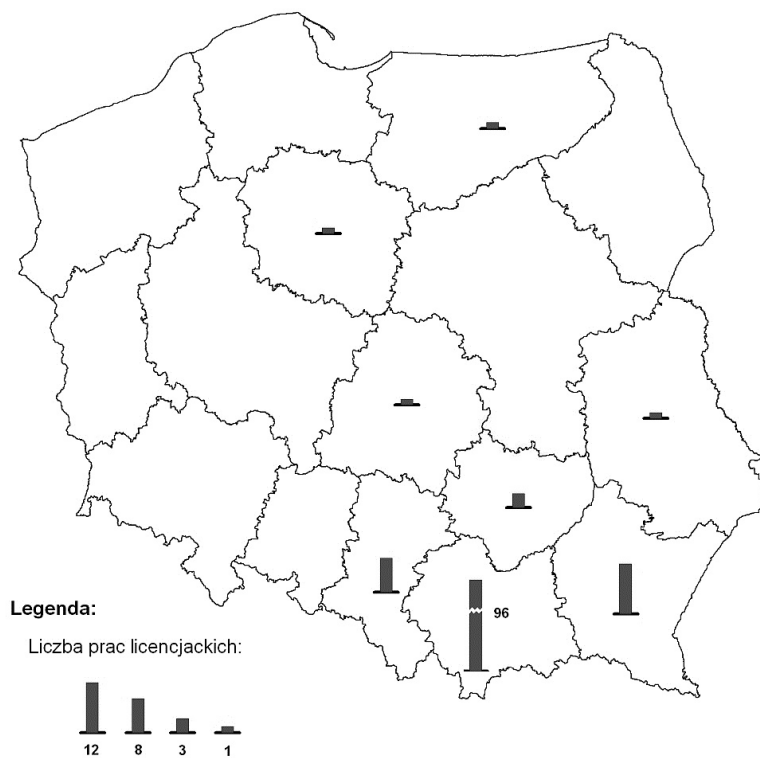
W znakomitej większości studenci pisali prace umocowane na terenach dobrze im znanych, najczęściej były to opracowania zjawisk lub obszarów położonych blisko miejsca zamieszkania. Wśród analizowanych prac charakter taki mają m.in. następujące tytuły: *Walory i atrakcje turystyczne Brzozowa*, *Drugi polne jako dynamiczne formy rzeźby gminy Tokarnia*, *Ocena przydatności walorów środowiska przyrodniczego gminy Kołaczyce na potrzeby rolnictwa*. Część prac podejmuje zagadnienia ponadregionalne, dotyczące obszaru całej Polski. Kompleksowe opracowania zjawisk zaprezentowano m.in. w pracach: *Burze w Polsce*, *Powodzie w Polsce w XX wieku*, *Trąby powietrzne w Polsce*. Istnieje również grupa prac, która tematycznie wybiega poza obszar Polski, bądź przedstawia zjawiska o charakterze globalnym. Są to m.in. tytuły takie jak: *Jaskinie świata*, *Aridyzacja Afryki*, *Tsunami*. Podział prac licencjackich ze względu na obszary opisywane prezentuje rycina 1.

Ryc. 1. Podział prac licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012 ze względu na obszary opisywane.

Źródło: opracowanie własne.

Zagadnienia dotyczące regionów Polski były poruszane w 123 pracach licencjackich. Rozmieszczenie obszarów badanych charakteryzuje się zdecydowaną dysproporcją na korzyść regionów Polski południowej. Jest to zrozumiałe z racji położenia uczelni w województwie małopolskim. Z przestrzennego rozkładu terenów objętych badaniami w pracach można wnioskować o miejscu pochodzenia studentów i obszarach ich zainteresowań. Tylko pojedyncze prace traktują o dalszych regionach. Są to m.in.: *Ocena walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego dla potrzeb turystyki i rekreacji w gminie Bełchatów*, *Formy polodowcowe na Równinie Kurpiowskiej i ich gospodarcze wykorzystanie na przykładzie okolic Drążdżewa*. Zastosowana regionalizacja oparta o podział administracyjny stanowi procedurę delimitacyjną opracowania nie odzwierciedlającą rzeczywistego położenia obszarów badanych na terenie jednostki administracyjnej a tylko rysującą charakter przestrzenny próby (Wilczyński, 2011). Rozmieszczenie terenów opisywanych w pracach wg województw ilustruje rycina 2.

Ryc. 2. Tereny badań w pracach licencjackich Zakładu Geografii Fizycznej UP w latach 2007 - 2012
Źródło: opracowanie własne.

CZĘSTOŚĆ TERENOWYCH METOD BADAWCZYCH W PRACACH

Problematyka każdej pracy licencjackiej determinuje wybór metod stosowanych do opracowania podjętego zagadnienia. Stosowanie terenowych metod badawczych przez studenta powinno być poprzedzone szczegółowymi studiami obszaru, który będzie poddany eksploracji. Spośród 163 prac powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej 111 (68%) powstało w oparciu o wyniki prac prowadzonych w terenie.

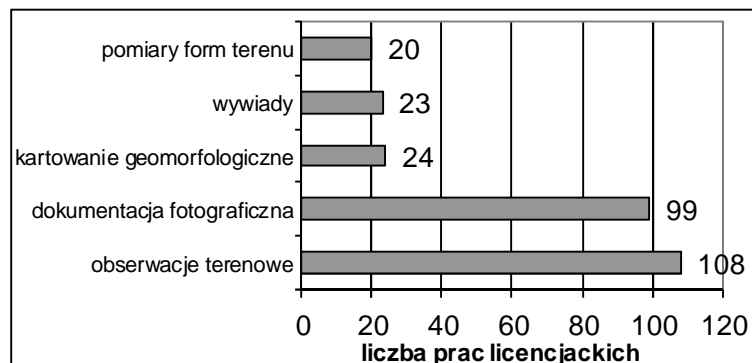
W świetle analizy przestrzennego zróżnicowania terenów badanych w pracach można by sądzić, że prace spoza obszaru Polski będą opracowaniami typu kameralnego, a więc pozbawionymi terenowych metod badawczych. Nie jest to jednak regułą, o czym świadczą takie opracowania jak: *Ujęcie historyczne zmian linii brzegowej w Holandii*, *Kultura mongolska jako walor turystyczny*, które autorzy zbudowali na własnych obserwacjach i wzbogacili samodzielnie sporządzoną dokumentacją fotograficzną. Z kolei, wśród prac dotyczących regionów Polski można wymienić tytuły, które oparte były głównie o analizę literatury, takie jak: *Możliwości rozwoju turystyki w mieście Dębica*, *Torfowiska w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej dawniej i dziś*.

Analizę częstości udziału poszczególnych terenowych metod badawczych otwiera wybór najpopularniejszych metod. Studenci, którzy zdecydowali się na pracę w terenie najczęściej przeprowadzali:

- obserwację terenową,
- dokumentację fotograficzną,
- kartowanie geomorfologiczne,
- wywiady,
- pomiary form terenu.

Znaczący udział obserwacji terenowych i dokumentacji fotograficznej jest widowym znakiem potrzeby samodzielnego pozyskania nowych materiałów do tworzonego przez siebie opracowania. Po części wynika to również z ubogiej bazy danych opisowych i graficznych w literaturze bądź potrzeby ich uaktualnienia. Prace, które w terenie oparte były tylko na tych dwóch metodach to np. *Zastosowanie surowców skalnych w budownictwie wiejskim na przykładzie Jodłownika i Kostrzy*, *Zmiana środowiska Myślenic na przestrzeni wieków*. Duża dysproporcja w grupie pięciu najpopularniejszych terenowych metod badawczych ukazuje zróżnicowanie prac z ich udziałem (Ryc. 3). Tylko około 20% z nich było oparte o bardziej czasochłonne prace terenowe, jak kartowanie, czy pomiar. Prace bazujące na

szczególonych pomiarach i analizach rzeźby to m.in. *Współczesny rozwój koryta rzecznej Skawinki w Radziszowie*, *Wpływ procesów morfogenetycznych na górną granicę lasu w Bieszczadach*. Stosunkowo niewielki udział wywiadów i ankiet jest zrozumiały gdyż metoda ta jest raczej odległa od geografii fizycznej, a zastosowanie jej w pracach powstałych właśnie w takim Zakładzie świadczy o wielowątkowości problemu ukazanego przez studenta. Jedną z takich prac jest: *Rezerваты przyrody Krakowa*.

Ryc. 3. Najpopularniejsze TMB w pracach licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012

Źródło: opracowanie własne.

Najbardziej stosowanymi metodami były:

-RHS (brytyjska metoda River Habitat Survey) wykorzystana w pracy pt. *Hydromorfologiczna ocena koryta rzeki Wisły w Niepołomicach*,

-pomiar ruchu osuwiska za pomocą punktów poligonowych w pracy: *Destrukcyjne aspekty ruchów masowych na przykładzie osuwiska w Szczepanowicach – Tubendzy*,

-pomiar geodezyjne prowadzone przy użyciu teodolitu i stolika karti w celu stworzenia przestrzennych modeli fragmentów koryta wykorzystane w pracach pt. *Morfodynamika koryta Skawy na odcinku Sucha Beskidzka - Zembrzyce w latach 1997-2011*, *Transformacja powodziowa koryta rzeki górskiej (na przykładzie Skawy poniżej Wadowic)*.

Rzadkość wyboru tematów prac wymagających prowadzenia bardziej skomplikowanych badań terenowych, może wynikać z czasochłonności przykładowo wymienionych metod, a w przypadku pomiarów geodezyjnych z potrzeby wykorzystania sprzętu. Metody te przede wszystkim wymagają od studenta przygotowania metodycznego i jasno określonego celu badań.

METODYKA KORELACJI

Jednym z celów niniejszego opracowania jest korelacja terenowych metod badawczych wykorzystywanych w pracach licencjackich z celami, jakie realizowano w ramach danego tematu pracy. Aby umożliwić przeprowadzenie takiej korelacji, należało dokonać klasyfikacji celów prac i metod w nich zastosowanych.

Efektom klasyfikacji terenowych metod badawczych było ich zestawienie w postaci 4 grup, którym nadano następujące nazwy:

- metody obserwacyjno - dokumentacyjne;
- metody wywiadu i metody ankietowe;
- kartowanie;
- metody pomiarowe.

Głównym kryterium prezentowanego podziału jest rodzaj danych, jakie otrzymuje badacz stosując metody z poszczególnych grup (wartość poznawcza metod). W geografii odnoszą się one do określonego obszaru i mają charakter ilościowo – jakościowy. Są także w różnym stopniu naznaczone subiektywizmem wynikającym ze specyfiki stosowanej metody.

Grupa obserwacyjno – dokumentacyjna skupia m.in. takie metody jak obserwacja terenowa, dokumentacja fotograficzna sporządzanie szkiców i przekrojów, przegląd drzewostanu czy rekonesanse. Metody te są często najprostszą formą bezpośredniego kontaktu z badanym terenem, obiektem, zjawiskiem. Dostarczają przede wszystkim danych jakościowych na podstawie zarejestrowanych cech. Wyniki uzyskane za pomocą metod obserwacyjno – dokumentacyjnych niosą ze sobą, znacznie silniejszy niż w przypadku innych metod, ładunek subiektywizmu.

Metody ankietowe i wywiadu – dostarczają informacji na dany temat w postaci odpowiedzi wybranych osób. Stosowanie metody wywiadu wymaga uprzedniego przygotowania pytań dotyczących określonego zagadnienia. Stosując metodę ankietową należy natomiast poprawnie skonstruować narzędzie badawcze, jakim jest ankieta. Metody te wykorzystywane były w pracach licencjackich w celu ukazania opinii mieszkańców na dany temat (głównie związany z waloryzacją pod kątem turystyki), bądź stanowiły źródło niezbyt precyzyjnych danych dotyczących czasu i skutków wystąpienia pewnych zjawisk i procesów w przeszłości (np. osuwanie się ziemi w pracy pt. *Stabilność osuwisk w Witowie na Podhalu.*).

Kartowanie – jest to grupa metod, które dostarczają przede wszystkim danych przestrzennych poprzez umiejscowienie badanego obiektu w określonym układzie

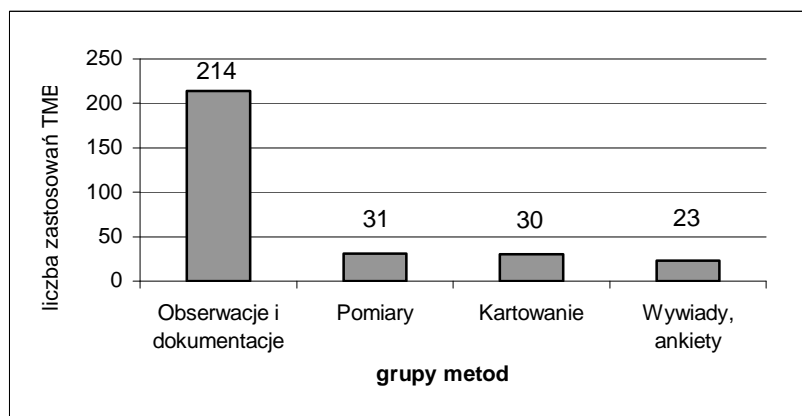
współrzędnych. W analizowanych pracach licencjackich ograniczają się zwykle do unaczęśniania istniejących map i nanoszenia za pomocą znaków kartograficznych obiektów istotnych z punktu widzenia tematu danej pracy. Kartowanie wymaga od badacza zastosowania w praktyce umiejętności: doboru map w odpowiedniej skali, orientacji mapy, lokalizowania obiektów na podkładzie topograficznym. Współrzędne obiektów można ustalić przy pomocy odbiornika GPS, do czego wymagana jest także znajomość podstawowych funkcji tego typu urządzeń. Do grupy tej zaliczono kartowanie geomorfologiczne, kartowanie geodezyjne, unaczęśnienie mapy z użyciem odbiornika GPS.

Metody pomiarowe – Pomiar jest to przyporządkowanie określonych symboli, atrybutów do obserwacji, dzięki którym wyniki obserwacji mogą być ze sobą porównywane, zestawiane. Najczęściej stosowanym parametrem stwarzającym możliwość porównywania wyników są liczby. Pomiar dostarcza zatem danych ilościowych, pozwalając badaczowi na weryfikację otrzymanych wyników obserwacji, poprzez porównanie ich z wynikami wcześniejszych opracowań co umożliwia precyzyjny opis zmian. Ta grupa metod wymusza na badaczu umiejętność posługiwania się różnego rodzaju sprzętem pomiarowym (począwszy od zwykłej taśmy mierniczej lub linijki, a skończywszy na nowoczesnym sprzęcie geodezyjnym). Wymaga także znajomości metodyki pomiaru określonych obiektów, zjawisk np. form geomorfologicznych czy prędkości wody.

Z powyższych rozważań wynika jednoznacznie, że wymienione grupy metod charakteryzują się różnym stopniem trudności w kontekście ich stosowalności. Niektóre z nich wymagają od badacza lepszego przygotowania teoretycznego, począwszy od poznania szczegółowej metodyki, po przegląd prac oraz wyników ich dotychczasowych zastosowań. Dlatego analiza prac pod względem wykorzystania podanych grup metod pozwala także na weryfikację umiejętności badacza w zdobywaniu danych w terenie, jego znanstwa metodyki, a także zaangażowania w prowadzone badania.

W pracach licencjackich zaznacza się wyraźna dominacja metod z grupy obserwacyjno – dokumentacyjnych (Ryc. 4). Wynika to z faktu, iż z reguły są to metody proste w wykonaniu, niewymagające użycia specjalistycznego sprzętu. Tak duża popularność wynika z ich dużej przystępności. Najniższą liczbą zastosowań charakteryzuje się grupa metod ankietowych i wywiadu. Jest to zrozumiałe z racji tego, iż są to metody stosowane głównie w badaniach z zakresu geografii społecz-

no – ekonomicznej. Stosunkowo niewielki udział pozostałych grup metod powodowany jest większym stopniem trudności ich zastosowania.

Ryc. 4. Wykorzystanie TMB w pracach licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012 według czterech grup metod

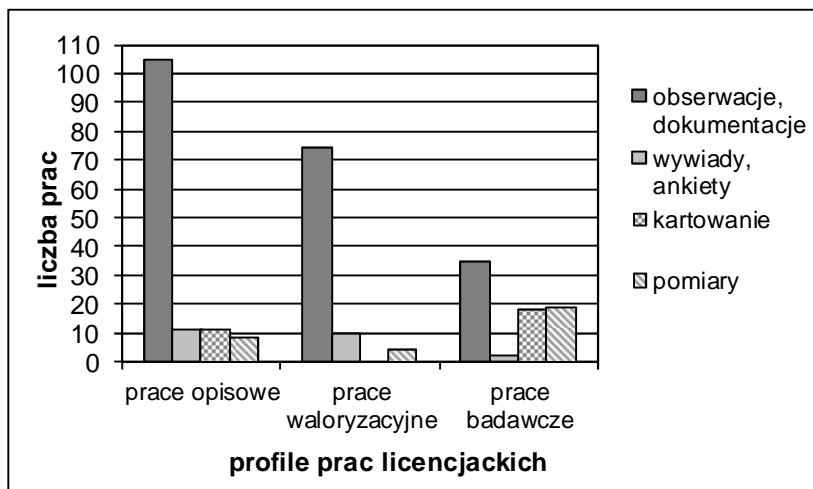
Źródło: opracowanie własne.

Wybór i zastosowanie terenowych metod badawczych w znacznym stopniu wynika z celu pracy licencjackiej. Autor musi świadomie dobierać metody i narzędzia badawcze, które pomogą mu osiągnąć określone wcześniej cele. Dlatego dokonano analizy i klasyfikacji prac licencjackich ze względu na cele. Cele prac licencjackich można podzielić na trzy kategorie. Są to:

- prace o charakterze opisowym, których celem jest ogólna charakterystyka, opis obiektu bądź zjawiska;
- prace o charakterze waloryzacyjnym, w których autor najczęściej dokonuje oceny określonych obszarów, obiektów według przyjętego wcześniej kryterium (np. możliwości rozwoju turystyki), prezentuje osobliwości i walory;
- prace o charakterze badawczym, które dostarczają bardziej szczegółowych danych ilościowych, w ujęciu lokalnym, regionalnym na temat wybranego zagadnienia.

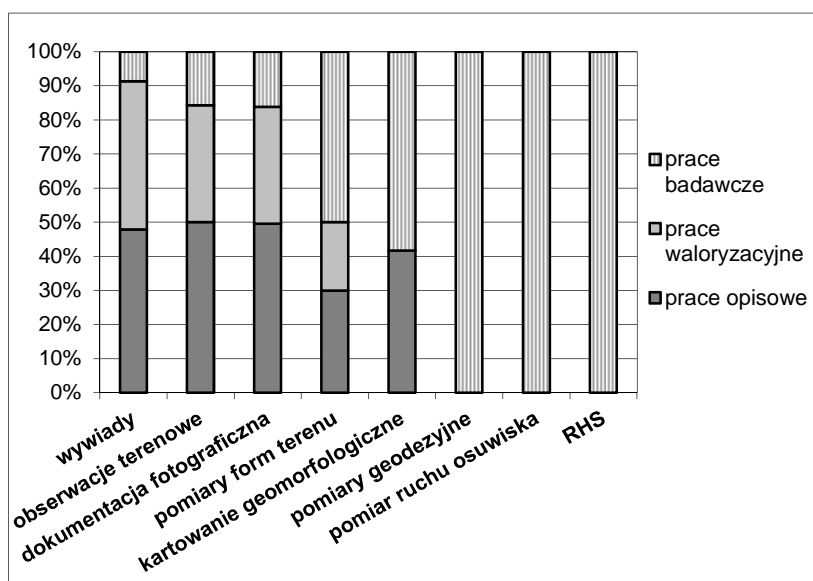
W pracach o charakterze opisowym duży udział metod obserwacyjno-dokumentacyjnych jest naturalną konsekwencją podejmowanych problemów badawczych i sposobu ich przedstawienia (Ryc. 5). Porównywalny udział pozostałych grup metod świadczy o różnorodności prac opisowych i możliwościach opracowania tematu. Prace waloryzacyjne opierają się głównie o nieskomplikowane metody, co powodowane jest charakterem waloryzacji, dla potrzeb której nie

pozyskuje się nowych danych, lecz opracowuje i wybiera już istniejące. W pracach o charakterze badawczym zaznacza się spadek znaczenia metod z grupy obserwacyjno – dokumentacyjnej, wzrasta znaczenie kartowania i metod pomiarowych, co wynika bezpośrednio ze sposobu pozyskiwania danych.

Ryc. 5. Grupy TMB według profili prac licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 6. Udział najpopularniejszych i najrzadszych TMB w profilach prac licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012

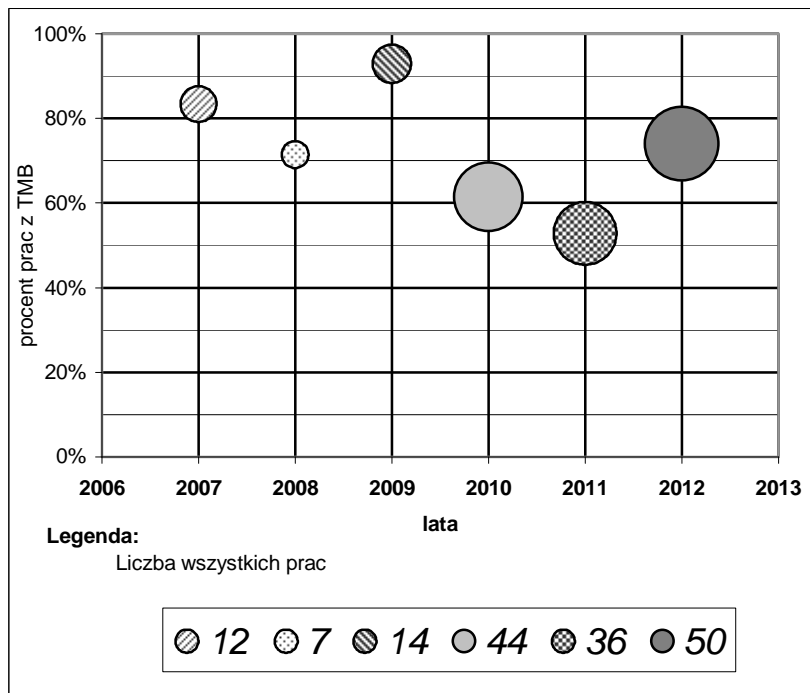
Źródło: opracowanie własne.

Najpopularniejsze terenowe metody badawcze występują we wszystkich rodzajach prac licencjackich, co jest wskaźnikiem ich uniwersalności (Ryc. 6). Duża liczba prac opisowych i waloryzacyjnych powoduje, że metody takie jak: obserwacja terenowa, dokumentacja fotograficzna i wywiad pojawiają się w większości w pracach o tych właśnie profilach. Kartowanie geomorfologiczne nie zostało wykorzystane w pracach waloryzacyjnych, co wynika z ich specyfiki. Dla potrzeb waloryzacji pozyskuje się i selekcjonuje dane już dostępne w literaturze, co nie wymusza pozyskiwania złożonych danych kartograficznych. Najbardziej wykorzystywane metody znajdują swoje zastosowanie jedynie w pracach o charakterze badawczym. Wynika to z faktu, że są to metody mało elastyczne i charakteryzujące się wyższym stopniem specjalizacji, dostosowane do konkretnego tematu oraz celu pracy.

ZMIANY ILOŚCIOWE STOSOWANYCH METOD BADAWCZYCH W OKRESIE 2007 – 2012

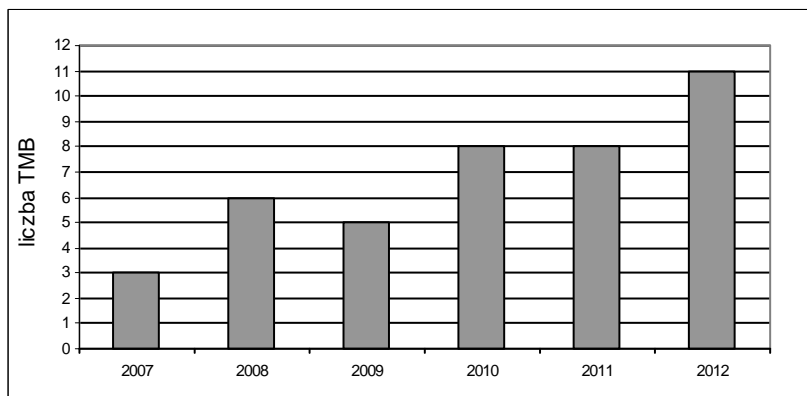
Liczba miejsc w grupach seminaryjnych oraz samych seminariów w Zakładzie Geografii Fizycznej na przestrzeni lat nie była stała, czego naturalną konsekwencją są wahania liczby prac licencjackich w latach 2007-2012. Analiza czasowa bezwzględnej liczby prac pod kątem wykorzystania terenowych metod badawczych byłaby błędna i zniekształcała rzeczywisty obraz. Dlatego przeanalizowano udział prac licencjackich pod względem przeprowadzenia badań w terenie w stosunku do ogółu prac w danym roku. Takie podejście umożliwiło przedstawienie liczby prac powstałych w danym roku w Zakładzie Geografii Fizycznej (liczba przy zróżnicowanych wielkościowo kołach w legendzie ryciny 7) i określenie udziału prac bazujących na terenowych metodach badawczych.

Na przestrzeni lat udział analizowanych prac, w których zastosowano metody terenowe, wahał się. Wraz z ogólnym wzrostem liczby prac, który w ostatnich trzech latach jest wyraźnie widoczny, udział prac wykorzystujących terenowe metody badawcze w tym okresie jest niższy od kilku do kilkunastu punktów procentowych. W przełamującym tendencję roku 2009 powstało 14 prac, z czego tylko jedna nie była oparta o prace terenowe. Wszystkie prace poruszały tematykę osadzoną w południowych regionach Polski. Wzrost bezwzględny liczby prac spowodował znaczne ich zróżnicowanie ze względu na poruszane tematy oraz cele. Bezwzględna liczba prac wykorzystujących terenowe metody badawcze wzrastała (Ryc.7).

Ryc. 7. Udział prac licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012, w których wykorzystano TMB w stosunku do ogółu prac w danym roku
 Źródło: opracowanie własne.

Przyrost liczby prac w badanym okresie w zauważalnym wymiarze implikuje zmianę liczebności stosowanych przez studentów badań terenowych. Wzrostowy trend różnorodności metod, ponad trzykrotny w stosunku do stanu początkowego z 2007 roku, wynika bezpośrednio z co raz większego różnicowania się tematów prac (Ryc. 8).

Ryc. 8. Liczba TMB w pracach licencjackich powstałych w Zakładzie Geografii Fizycznej UP w latach 2007 – 2012
 Źródło: opracowanie własne.

W roku 2007 stosowano jedynie obserwację terenową, dokumentację fotograficzną i wywiad. W kolejnych latach pojawiały się metody pomiaru odbiornikiem GPS, sprzętem geodezyjnym i kartowanie geomorfologiczne. W roku 2012 wykorzystano metody takie jak: obserwacja terenowa, dokumentacja fotograficzna, wywiad, tworzenie szkiców i profili, kartowanie geomorfologiczne, kartowanie geodezyjne, pomiary odbiornikiem GPS, pomiary form, analiza osadów, pobór próbek osadów do analiz laboratoryjnych, ocena stanu i zasobów drzewostanu.

ZAKOŃCZENIE

Terenowe metody badawcze mimo swej fakultatywności cieszą się dużym zainteresowaniem studentów piszących prace licencjackie w Zakładzie Geografii Fizycznej. Fakt ten potwierdzają dane będące przedmiotem niniejszego opracowania.

Obszary badane w pracach licencjackich charakteryzują się wyraźną dysproporcją regionalną, gdzie czołowe miejsce zajmują prace dotyczące Polski południowej, co wynika bezpośrednio z lokalizacji uczelni. Zróżnicowanie przestrzenne pozwala wykreślić na mapie strefę wpływu uczelni jako ośrodka naukowego, obejmującą obszar województwa małopolskiego i województw ościennych.

Praca licencjacka jako praca dyplomowa ma potwierdzić zdolność studenta do samodzielnego wyszukiwania danych w literaturze, analizowania ich i wyciągania wniosków. Duży udział terenowych metod badawczych w pracach ukazuje powszechność i niezbędność obserwacji terenowej w pracy geografa. Biorąc pod uwagę bardziej zaawansowane metody, które pojawiają się w pracach – choć nie muszą – można stwierdzić, że studentom i ich promotorom już w trakcie I stopnia studiów zależy na wyjściu w teren i przeprowadzeniu własnych badań. Wartość własnych obserwacji i pomiarów jest nieporównywalna z pracą kameralną, ponieważ wymaga od studenta dużo większego zaangażowania i wielokrotnie już podkreślanego przygotowania metodycznego.

Wykorzystanie badań terenowych w pracach licencjackich było każdorazowo sprecyzowane, co utrwala czytelnika pracy w przekonaniu, że badania są zamierzone i prowadzą do osiągnięcia konkretnych wyników. Rysuje się widoczny świadomy dobór metod badawczych dla opracowania założeń pracy będący efektem współpracy studenta z promotorem. W niektórych pracach kameralnych po analizie celów można stwierdzić wyraźne zaniechanie pracy terenowej, co obniża wartość opracowania.

Prace o profilu badawczym w większości przypadków skupiające się na bardzo małym wycinku geograficznej rzeczywistości i poddające go wnikliwej analizie w porównaniu z pozostałymi pracami są dużo bardziej zaawansowane i wyraźnie się od nich odcinają.

Zastanawiający jest fakt tak dużego zróżnicowania prac powstających w obrębie jednego Zakładu często odbiegających od charakteru seminarium. Wynikać może on z trybu rekrutacji studentów na konkretne seminaria, gdzie niestety nie pierwszoplanową rolę odgrywają zainteresowania studenta. Niemniej jednak Regulamin studiów Uniwersytetu Pedagogicznego zakłada ścisły związek problematyki pracy dyplomowej zarówno z kierunkiem studiów, jak i zainteresowaniami studenta. Zmiana sposobu przyjmowania seminarzystów wpłynęłaby na charakter seminarium, na którym promotor wraz z grupą specjalizujących się studentów mógłby poruszyć nie tylko kwestie metodyczne, ale przede wszystkim merytoryczne wywołując pozytywny naukowy ferment. Takie podejście ułatwiłoby prawdopodobnie wymianę myśli i koncepcji pomiędzy studentami i wzajemną konstruktywną krytykę. Jest to istotne z metodologicznego punktu widzenia, gdyż geografii potrzeba dziś pomysłów i alternatywnych podejść (Wilczyński, 2011).

Egzamin dyplomowy, będący obroną napisanej przez studenta pracy licencjackiej, w ocenie końcowej uwzględnia realizację tematu oraz poprawność jej wykonania. Jednakże różnica w zaangażowaniu studentów bezpośrednio przekładająca się na wybór tematów i poziom prac nie jest brana pod uwagę w systemie oceniania. Praca licencjacka jako element podsumowujący trzyletnie, wieloaspektowe kształcenie studenta, utrwalająca i sprawdzająca jego zdolność do różnorodnego pozyskiwania danych oraz weryfikująca jego zaangażowanie powinna być poddana szczegółowej ocenie uwzględniającej powyższe aspekty. Obecny stan wywołuje dyskusję na temat wartości pracy licencjackiej i zastąpienia jej takim samym dla wszystkich egzaminem dyplomowym. Całkowite zniesienie pracy licencjackiej wykluczałoby możliwość samodzielnego prowadzenia badań przez studenta, a pracę w terenie sprowadzało do ćwiczeń terenowych, których siatka godzin jest coraz bardziej ograniczana. Stan taki doprowadziłby do absurdalnego odcięcia geografa od rzeczywistości i odebrałby mu możliwość weryfikowania wiedzy teoretycznej.

LITERATURA:

Apanowicz J., 2002, *Metodologia ogólna*, Warszawa

Chojnicki Z., 1991, *Podstawowe problemy metodologiczne rozwoju polskiej geografii*, Warszawa

Prace licencjackie z Zakładu Geografii Fizycznej UP w Krakowie z lat 2007-2012

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Dz. U. 2007, nr 164, poz. 1166 z późn. zm.

Wilczyński W., 2011, *Ideowe źródła i tożsamość geografii*, Kraków

Źródła internetowe:

<http://www.up.krakow.pl>

<http://www.bip.nauka.gov.pl>

cytacja: Witkowski K., Wyszomółka G., (2012). Metody badań terenowych w pracach licencjackich z zakresu geografii fizycznej. *Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, 1, 144-159.